

De publieksgerichte en publieksvriendelijke ontsluiting van het collectiecentrum

Conceptvoorstel

Robert Nouwen

Voor museumbezoekers en het brede publiek zijn musea vaak stoffige en saaie instellingen¹. Dit heeft meer te maken met de perceptie en de interesse van het publiek dan met de instelling zelf. Maar de mensen worden ook nauwelijks geïnformeerd over de zin en het belang van het museale verzamel- en conserveringsbeleid² en missen hierdoor de essentie van 'het museum en zijn opdrachten'. Niettemin wordt vanuit verscheidene zijden sterk de nadruk gelegd op de noodzaak aan een gedegen informatie voor het brede publiek en hieraan gekoppeld een publieksvriendelijke ontsluiting van het depot³. Dit schept uiteraard specifieke problemen omdat een museaal collectiebeheer en –behoud, zoals heden worden vereist, niet verzoenbaar zijn met een toegankelijkheid van het depot voor een ruim publiek. In deze spelen problemen van diefstal, klimaatbeheersing, preventie tegen ongedierte, enz. een belangrijke rol en worden op die wijze de mogelijkheden beperkt. Het is bijgevolg noodzakelijk alternatieven te realiseren die de depotwerking voor het publiek kunnen opentrekken. In functie van een publieksgerichte en open depotwerking is het mogelijk voor het Openluchtmuseum een boeiend concept te ontwikkelen. Dit concept vertrekt van een depot als collectiecentrum. Hiermee bedoelen wij het centrum dat alles wat met het beheer en de studie van de collectie van het Provinciaal Openluchtmuseum van Bokrijk te maken heeft, coördineert. Het is in zekere zin de wetenschappelijke draaischijf van het openluchtmuseum.

2.1. Het verleden bewaren

Een open depot – definiëren wij het nu als een collectiecentrum - kan ook een publieksgerichte meerwaarde aan het openluchtmuseum bieden. Een belangrijke doelstelling en opdracht voor een open collectiecentrum ligt vanuit haar wezen in de sensibilisering rond cultureel erfgoed⁴. Het thema voor de publieksafdeling van het collectiecentrum zou daarom kunnen worden omschreven als “*Het verleden bewaren*”. Objecten uit het dagelijkse leven, de landbouwgeschiedenis en de volkskunde verdwijnen in een razend snel tempo. Het museum, dus ook het openluchtmuseum, is een bemiddelaar tussen verleden en heden. Het museum is een oord van herinnering, een oord waar het verleden via objecten wordt bewaard. Deze objecten zijn historische bronnen en laten toe op basis van vraagstellingen geschiedenissen te reconstrueren. Zij vormen samen het materiële geheugen. Indien men de publieksopstelling het bewuste zou noemen, dan is het depot het onderbewuste van het museum. Zoals het onderbewuste een

¹ Zie bv. J. CAPENBERGHS, 2001: *Beelden, verhalen, levende getuigen*, in: *Musea en onderwijs: natuurlijke partners*, 27.

² J. CAEN, 2001: *The Preventive Conservation Situation in Flanders*, in: *European Preventive Conservation Strategy Project. A Project Report*, European Commission, Directorate – General X, Raphael Programme, 80-82.

³ C. MENEGAZZI & N. PUTT, 2001: *Preventive Conservation Survey of European Museums and Services. Results and Commentary*, European Commission, Directorate – General X, Raphael Programme, 180. Het museale open depot staat niet in tegenstelling tot de zgn. ‘erfgoedcampussen’, d.w.z. de regionaal, geïntegreerde erfgoeddepots waar ook de expertise wordt geconcentreerd. De achterliggende idee van het open depot is namelijk gelijklopend: “hoe kan ik de objecten een maatschappelijke plaats schenken?” Cfr. *Beleidsbrief minister Anciaux over cultureel erfgoed*, in: *Museumbrief*, 2001-3, 10-18, bijzonder 16.

⁴ Vgl. M. VAN DER KAAIJ, 2001: *The Bridge between School and Cultural Environment*, in: F. KUYVENHOVEN (ed.), *Topics. Developments in Dutch Museum Policy*, Amsterdam, 47-50.

wezenlijk onderdeel is van het mens-zijn, zo is het museumdepot even wezenlijk voor het 'maatschappelijk zijn' van de mens. Het museumdepot is daarom een noodzakelijke voorwaarde willen wij dat deel van onze materiële cultuurgeschiedenis voor de toekomst, voor onze kinderen veilig stellen. Dit is een fundamentele maatschappelijke opdracht van het museum. Dit is de centrale boodschap van een open collectiecentrum. Vanuit deze boodschap wensen wij een zo groot mogelijke toegankelijkheid te realiseren waarbij zelfs kan worden gedacht aan een permanente openstelling, ook tijdens de winterperiode. De relatie tussen depot en openluchtmuseum wordt hierdoor ten volle uitgespeeld, hetgeen zich ook zal vertalen in de nader te bepalen inplanting.

Op het vlak van architectuur zou een dergelijk idee zich kunnen vertalen in een gebouw dat uit twee fundamentele ruimtes bestaat, met name een depotruimte met dienstvertrekken en een publieksruimte. Beide ruimtes worden gescheiden door een glazen wand waardoor het publiek steeds een uitzicht heeft op de objecten die in het depot zijn opgeslagen en op de activiteiten die hier gebeuren: verzamelen, conserveren, bewaren, bestuderen. De publieksruimte wordt in zekere zin een onderdeel van het depot en zijn ateliers. De bezoeker krijgt zo de illusie in het depot – dat niet vermoede onderbewuste - rond te wandelen, betrokken te worden in haar opdracht. Juist deze betrokkenheid moet leiden tot begrip, interesse, kennis en waardering die verder reiken dan voorbijgaande emotie. De bezoeker verwerft de wetenschap dat het collectiecentrum verantwoordelijk is voor zijn verleden als persoon in een maatschappij.

De publieksruimte zal een objectgerichte invulling krijgen die zich naar een breed publiek richt. Hierin onderscheiden wij drie grote doelgroepen, met name kinderen-jongeren, volwassenen, onderzoekers. Het object en de informatie over dit object krijgen een centrale plaats omdat deze publieksruimte de schakel vormt tussen depot en museum. Het is geen studiecollectie, maar ook geen echte museumpresentatie. Het is een presentatie over collecties, collectiebeheer, depotwerking, bronnen, historische kritiek.... die het brede publiek wenst te informeren. De hoofdvragen zijn: "Waaruit bestaat de collectie van het Openluchtmuseum?" "Waarom is deze collectie belangrijk?" "Waarom moeten er inspanningen worden gedaan om objecten te bewaren die vaak amper een financiële waarde vertegenwoordigen?" "Wat valt er te vertellen over de problematiek van collectiebeheer?" "Welke informatie kunnen wij uit deze collectie verkrijgen?" "Waarom moeten wij ons maatschappelijk onderbewuste bewaren?" Dit verhaal dient op een publieksvriendelijke, een creatieve manier te worden verteld.

Concreet gesteld betekent dit voor het Openluchtmuseum Bokrijk dat de volgende items aan bod kunnen komen:

- Het Openluchtmuseum heeft een collectie gerelateerd aan de plattelandsgeschiedenis van de 17de tot de vroege 20ste eeuw
- Het optrekken van de tijdsgrens en de gevolgen hiervan voor het wetenschappelijk verzamelen.
- Deze collectie omvat zowel monumentale als kleine objecten, telkens in zekere overvloed. Hier stelt zich het volume van de collectie.
- Deze collectie omvat objecten die stammen uit het dagelijks leven. Hier stelt zich de appreciatie van de collectie.
- De collectie en andere historische bronnen (geschreven bronnen, mondelinge geschiedenis)
- De relatie tussen de collectie en oude ambachten
- Zowel objecten als ambachten verdwijnen op dit ogenblik in een snel tempo. Zij zijn echter wel het resultaat van de creativiteit van onze voorouders (verhaal van de mens achter de collectie).

- Deze collectie omvat objecten die uit organische materialen bestaat. Hier stelt zich de problematiek van conservering en restauratie.
- De relatie tussen collectiecentrum en museum wordt nergens uit het oog verloren.

Naast deze publieksruimte die zich richt naar de modale bezoeker, heeft het collectiecentrum binnen dit concept dus ook oog voor kinderen-jongeren en de onderzoeker. Voor de kinderen-jongeren wordt geen afzonderlijke ruimte voorzien, maar worden educatieve programma's geënt op de bestaande presentatie. De educatieve werking vindt plaats in de publieksruimte zelf. Voor de onderzoeker wordt een werkruimte voorzien waarin een beknopte handbibliotheek, het fotoarchief en enkele terminals aanwezig zijn. Het stelt de bezoeker in de mogelijkheid specifieke informatie over de aanwezige collectie op te zoeken. Deze werkruimte kan tevens functioneren als inventariseringslokaal.

De invulling van het open collectiecentrum is in zekere zin ambivalent: het is een beetje een museum, maar ook een beetje een studiecentrum. Indien zou worden geopteerd voor een zuiver museale opstelling creëren wij naast een buitenmuseum ook een binnenmuseum. Op dat ogenblik stellen zich totaal andere vragen en zal de invulling ook een totaal ander karakter krijgen. Deze vragen vertrekken vanuit de leefwereld van de bezoeker en streven op basis daarvan naar een historische reconstructie van een verleden werkelijkheid. Op dat ogenblik wordt een verhaal verteld met voorwerpen, niet over voorwerpen. Het collectiecentrum zoekt dus andere klemtonen.

Indien de doelstellingen van het collectiecentrum zich zouden beperken tot een publieksgericht studiecentrum dan richt zich een dergelijk depot op het verschaffen van informatie aan de bezoeker over de collectie en haar beheer en op het realiseren van de voorwaarde tot bestudering. In feite richt een dergelijk collectiecentrum zich op mensen die reeds een bijzondere interesse hebben voor de collectie: verzamelaars, tentoonstellingsmakers, amateur-historici, professionele vorsers, enz. Het collectiecentrum als studiecentrum geeft vooral een wetenschappelijke meerwaarde aan het Openluchtmuseum door de wetenschappelijke informatie die aan bezoekers en/of onderzoekers wordt ter beschikking gesteld. Deze doelstellingen zijn in het kader van het hoger beschreven concept te beperkt, zowel op het vlak van de inhoud als op het vlak van de doelgroepen.

Een open collectiecentrum tracht daarom aan de bezoeker vanuit zijn mogelijke specifieke interesse informatie over de collectie te bieden en zo een zekere sensibilisering te realiseren.

2.2. Een concreet voorstel.

Vanuit deze fundamentele visie op de publieksgerichte werking van het depot, wensen wij bij wijze van voorbeeld één concept voor te stellen dat o.i. voldoende spectaculair is om aan het openluchtmuseum een echte meerwaarde te geven.

Uitgangspunt in de presentatie, en uiteraard blikvanger, is de reusachtige houten dorsmachine met dieselmotor. Het betreft hier een quasi uniek object. Vanuit dit object ontwikkelen zich de vragen omtrent collectie, collectieverwerving, collectiebeheer, ... Wat moet er inderdaad gebeuren met grote historische machines zoals deze dorsmachine? Rond deze dorsmachine worden een aantal presentatievlakken, presentatie-eilanden, geplaatst waarin de verscheidene deelcollecties aan bod kunnen komen. Via deze presentatievlakken kan de nadruk worden gelegd op zowel de diversiteit als de inhoudelijke waarde en kwaliteit van een dergelijke verzameling. Kleine en grote objecten komen aan bod, mooie en lelijke, waardevolle en niet-waardevolle.

Bovendien wordt het, in tegenstelling tot de presentatie in het openluchtmuseum, mogelijk de objecten te duiden, zoals in zekere zin ook in de tentoonstellingen “De vuile was” en “Bergen en verbergen” is gebeurd. Tenslotte kan één presentatieplatform worden aangewend voor het vestigen van de aandacht op bijzondere projecten in functie van inventarisering of conservering.

De keuze van de deelcollecties kan geschieden vanuit de idee dat de geselecteerde objecten tevens dienen te verhalen over de creativiteit van de mens. Vandaar komt de nadruk automatisch te liggen bij de traditionele landbouwactiviteiten en de ambachten. De traditionele landbouw en het ambacht is heden met veel romantiek verweven, vaak zodanig dat van de vroegere realiteit nog weinig overblijft. Het vlechten van manden wordt wel nog geleerd in hobbyclubs. Maar de ambachtelijke mandenvlechter die op basis van de *oude technieken* manden kan vlechten, sterft ondertussen uit. De kennis en de kunde van het oorspronkelijke ambacht verdwijnt in een onrustwekkend tempo uit. Het collectiecentrum conserveert op die wijze niet enkel oude objecten, maar ook oude technieken en kunde, oude vormen van creativiteit.

Aan de presentatie worden bij voorkeur een aantal media toegevoegd die de bezoeker moeten toelaten de collectie te consulteren en zich hierin te verdiepen. Deze media refereren aan de bronnen die noodzakelijk zijn voor een goed begrip van de collectie: geschreven bronnen, beelden, film, opnames van interviews (mondelinge geschiedenis)⁵. Ook hier kan thematisch en in relatie tot de deelcollecties worden gewerkt. Wat zijn deze objecten? Waar bevinden deze objecten zich in het museum? Hoe werden ze gebruikt? De relatie tussen depot en museum wordt op die wijze op een publieksvriendelijke wijze gelegd. Bovendien gebeurt de sensibilisering van het publiek op een actieve, maar onopvallende manier. De opdracht van het museum als bewarende instelling, noodzakelijk voor het behoud van ons cultureel erfgoed, ook van de objecten die het ogenschijnlijk nauwelijks waard zijn, komt duidelijk naar voor. Het museum neemt zijn taak waar als bewaarder van ons collectief geheugen, het depot als hoeder van ons maatschappelijk onderbewuste.

De presentatiemiddelen moeten niet duur zijn. De publieksruimte ademt in ieder geval de sfeer uit van depot, of beter van een transitorium in een depot, van een plaats waar objecten worden klaargemaakt om naar het museum of een tentoonstelling te worden gebracht. Deze publieksruimte is immers geen depot, maar ook geen museum. Het is iets ertussenin. De vloer is een gewone betonvloer met een toplaag. Monumentale objecten staan op houten paletten en stellingen, verpakkingskisten fungeren als vitrine voor kleinere objecten. Vitrines, indien verder noodzakelijk, worden gereduceerd tot glasschermen. ‘Tekstpanelen’ refereren aan labels en kunnen dus op gewoon papier. De relatie tussen het depot achter het glas en het publieksdepot wordt op die wijze versterkt en geëxpliciteerd.

Besluit

Hoewel het concept van een studiecollectie algemeen is gekend en reeds in talrijke musea is verspreid⁶, is het voorliggende concept voor een depot, gekoppeld aan een presentatie met een dergelijke inhoud heel nieuw. Ondanks het feit dat de noodzaak aan informatie over verzamelen en conserveringsbeleid algemeen wordt erkend, is nergens in België noch in de nabuurlanden

⁵ Vgl. in dit kader W. VERRELST, 1992: *Trots en schaamte van de Vlaming. Een essay over de Vlaamse cultuur in de twintigste eeuw*, Kapellen.

⁶ Angela VÖLKER, 1998: *Studiensammlung und Depot des MAK in Wien*, in: B. REPP (red.), 1998: *Das Museumsdepot. Grundlagen, Erfahrungen, Beispiele*, 167-170; P. JUNGE, 1998: *Neues Magazin mit Studiensammlung für das Übersee-Museum in Bremen*, in: B. REPP (red.), 1998: *Das Museumsdepot. Grundlagen, Erfahrungen, Beispiele*, 171-178.

een depot op dergelijke wijze geconcipieerd⁷. Juist dit maakt een dergelijk project boeiend en creëert heel nieuwe mogelijkheden. In het rapport van de Europese Commissie “*European Preventive Conservation Strategy Project*” wordt gesteld dat de informatie van publiek met betrekking tot conservering van cultureel erfgoed eigenlijk als een prioritaire opdracht voor de musea mag worden beschouwd. Dit gegeven wordt beschouwd als “a fertile field for the development of European or national strategies for preventive conservation”⁸. Misschien zitten hierin wel enkele bijkomende mogelijkheden. In ieder geval schrijft deze optie zich in in de beleidsoriëntatie van minister Anciaux over cultureel erfgoed⁹. Met name wordt aandacht besteed aan conserveren, ontsluiten en maatschappelijk positioneren.

⁷ Vgl. I. ADRIAENSSENS, J. CAPENBERGHS & P. DE RYNCK, 1998: *Musea en publiekswerking. Zeven buitenlandse cases als inspiratiebron & Een museumkaart als instrument* (Cultuurstudies, 5), Koning Boudewijnstichting – Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 266; C. MENEGAZZI & N. PUTT, 2001:180.

⁸ C. MENEGAZZI & N. PUTT, 2001:180.

⁹ *Beleidsbrief minister Anciaux over cultureel erfgoed*, in: *Museumbrief*, 2001-3, 7.